

ELS DEIXEBLES CATALANS D'ANTONIO MARTÍNEZ*

MANUEL TRALLERO

L'any 1778, durant el regnat de Carles III, es creà a Madrid un *Escuela de Platería* sota la direcció de l'artífex aragonès Antonio Martínez. Aquesta escola va tenir una importància decisiva en la història de l'argenteria espanyola del segle XVIII i Antonio Martínez és, sense cap mena de dubte, l'argenter espanyol més famós i conegut de tota la centúria.

Malgrat això, encara ens manca un estudi monogràfic sobre la seva obra i les llacunes són fins i tot abundants quan mirem de fer una síntesi biogràfica a partir de les dades que ens proporciona la minsa bibliografia actual.¹

Això no obstant, sabem que va néixer a Osca, però no amb certesa quin any. Va obtenir el títol de mestre a Saragossa el 1747 i, segons Cavestany, ja és a Madrid el 1752, si bé aquest és un punt que cal encara confirmar.² Fins al 1775 —és a dir, vint anys després— no en tenim cap altra notícia. És l'any en què

* Aquest treball forma part de les investigacions que estic realitzant sobre l'argenteria barcelonina del segle XVIII i dels primers anys del XIX, per a la preparació de la meua tesi doctoral. Vull agrair a Isabel Darder i Lluís Bagunyà la seva col·laboració en el present treball.

1. La bibliografia fonamental sobre Antonio Martínez es compon dels següents treballs: Julio Cavestany, «La Real Fábrica de Platería», *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, Madrid, 1923, vol. XXXI, pp. 284-295; Luis Pérez Bueno, «Del orfebre Don Antonio Martínez», *Archivo Español de Arte*, Madrid, 1941, vol. XIV, n.º 44, pp. 225-234; Ada Marshall Johnson, «Hispanic Silverwork», *Notes Hispanic*, Hispanic Society of America, Nueva York, 1942, pp. 14-29; Fernando A. Martín, «La platería Martínez en el Museo del Prado», *Boletín del Museo del Prado*, Madrid, Septiembre-Diciembre, 1980, Tomo I, n.º 3, pp. 163-164; Fernando A. Martín, «La platería de Martínez al servicio de la Real Casa. Piezas en el Palacio Real de Madrid», *Reales Sitios*, Madrid, 1980, n.º 66, pp. 11-16 i 1981, n.º 67, pp. 11-16, «Piezas en San Lorenzo del Escorial», Madrid, 1981, n.º 68, pp. 11-16; José Manuel Cruz Valdovinos, «Primera aproximación al platero Antonio Martínez», *Goya*, Madrid, 1981, n.º 160, pp. 194-201; Fernando A. Martín, «Fábrica Martínez» (I) y (II), *Antiquaria*, Madrid, Abril 1985, n.º 17, pp. 48-53 i Mayo de 1985, n.º 18, pp. 50-53.

2. J. Cavestany, *Op. Cit.*, p. 287. En cap altre autor no apareix recollida aquesta dada, de la qual Cavestany no esmenta cap font.

sol·licita de Carles III un préstec per poder fer un viatge a l'estranger oferint com a garantia obres seves, tant d'or com d'argent. El 8 de març el monarca accedeix a la seva petició tot concedint-li un préstec de vint mil rals de billó. Marxa a París on resideix fins a l'octubre i d'allà a Londres on roman fins a l'abril del 1776, data del seu retorn a Espanya.

Havent arribat a Madrid després del periple europeu, que bé podríem qualificar de viatge d'estudis profitós, va redactar, l'agost del 1777, una memòria del viatge en qüestió on s'esmenta la idea de crear una escola d'argenteria. El mes d'octubre el projecte ja avança fins al punt que Martínez ja presenta un pla amb les condicions perquè entri en funcionament. Finalment, el 29 d'abril del 1778, s'aprova el reglament de l'*Escuela* i n'és nomenat director el mateix Martínez, que ho serà fins l'any de la seva mort, esdevinguda el 1798.

L'*Escuela* o *Real Fábrica de Platería* —nom amb què també fou coneguda— prosseguí les seves activitats amb successius directors almenys fins al 1868, any en què podem datar la peça més moderna que coneixem produïda en els seus tallers.³

L'interès per Antonio Martínez no pot basar-se solament en el fet que fou un artista que gaudí del favor i l'aprovació de Carles III fins al punt que aconseguí ser director d'una de les manufactures creades sota els seus auspicis. Més que això, l'argenter aragonès va saber incorporar al seu perfecte coneixement de les tècniques pròpies de l'argenteria una sorprenent capacitat tant per a assimilar el procés de construcció de màquines com per a crear-ne de noves, que alhora havien de potenciar el desenvolupament de noves tècniques. Va combinar, igualment, l'elevada qualitat de les seves obres amb la seva originalitat com a creador de nous models. I, finalment, no podem sinó esmentar que fou el principal introductor del neoclassicisme a l'argenteria espanyola.

Quant a això, el professor Cruz Valdovinos ha indicat que «(...)el neoclassicismo de Antonio Martínez se presenta en el estado actual de la cuestión con originalidad manifiesta tras haber asimilado diversos influjos de procedencia tanto parisina y londinense como madrileña. Y que su neoclassicismo temprano no es, a diferencia de lo que sucederá en otros artifices posteriores, ni monótono ni geométrico ni desornamentado. Antes al contrario, ofrece inusitada variedad, tipología siempre cambiante y riquísimo adorno (...)».⁴

A la importància que van tenir aquestes innovacions tant tècniques com estilístiques, hi hauríem d'afegir la difusió que van tenir en els principals centres argenters del país, gràcies al privilegi de què gaudia Martínez d'examinar els seus deixebles i de concedir-los títol de mestre.

L'escola comptava amb capacitat per a 16 alumnes d'edats compreses entre catorze i vint anys, amb destresa suficient en el dibuix,⁵ i encara que només en

3. José Manuel Cruz Valdovinos, «La platería española en el siglo XIX: estado de la cuestión, nuevas aportaciones, propuestas de investigación», *II Congreso Español de Historia del Arte*, Valladolid, 1978, exemplar multicopiat, p. 8.

4. J. M. Cruz Valdovinos, «Primera aproximación...», p. 201.

5. F. A. Martín, «Fábrica Martínez», I, p. 48.

coneixem el nom d'alguns és ja un fet conegut que entre els deixebles més aprofitats de Martínez hi figuraven els barcelonins Josep Rovira i Josep Martí.⁶

Mentre que, pel que sabem fins ara, en altres llocs van ser els mateixos gremis d'argenters els qui procediren a l'elecció de candidats i sufragaren les despeses de la seva estada a l'*Escuela*,⁷ en el cas de Barcelona va ser la Junta Particular de Comerç la que, amb data 31 d'agost del 1778, acordà concedir un ajut de deu rals de billó diaris per a l'estada a la Cort de dos joves que havien sol·licitat d'assistir a l'*Escuela* de Martínez.⁸ Amb data 17 de setembre la Junta decideix que Josep Rovira i Josep Martí emprenguin camí cap a Madrid i demana al seu agent en dita ciutat que en tingui cura.⁹ Finalment, el 28 de setembre s'efectua la corresponent provisió de fons per a les despeses de carruatge i manutenció durant el seu viatge a la capital del Regne.¹⁰

Desconeixem gairebé del tot la personalitat d'ambdós joves abans de la seva marxa a Madrid. L'única dada que en tenim és la seva condició d'alumnes de l'Escola de Dibuix de la pròpia Junta de Comerç. Així, Josep Rovira va ser premiat a dita Escola l'any 1777 i, per la seva banda, Josep Martí ho fou el 1776 i el 1777.¹¹

A ells, s'hi afegí, poc temps després, un tercer deixeble català. Efectivament, el 29 d'abril del 1779 la Junta de Comerç, en resposta a l'avis cursat per Martínez, designa Gaietà Faralt, fadrí manyà, per a ocupar a l'*Escuela* una plaça destinada a la construcció de màquines.¹²

Amb data de 16 d'octubre de 1780 la Junta de Comerç accedeix a la petició, que li adreça a tal fi el mateix Gaietà Faralt, de mil set-cents rals de billó per a la construcció d'un model de fusta d'una màquina.¹³

No acaben aquí les demandes de més recursos. El 17 de novembre del mateix any, els tres pensionistes sol·liciten que la Junta els satisfaci l'import de les classes de llengua francesa que, segons dictamen d'Antonio Martínez, han de cursar.¹⁴

Els alumnes catalans de l'*Escuela* realitzen evidents progressos, com ho demostra el fet que la Junta acorda el dia 23 d'agost del 1781 mostrar la seva satisfacció per la carta que li remet Josep Martí en la qual manifesta «(...) *haber*

6. La primera notícia sobre l'estada de Josep Martí a l'*Escuela* la recull Ada Marshall Johnson, *Op. Cit.*, p. 22. J. M. Cruz Valdovinos ja hi assenyala la presència tant de Martí com de Rovira a «La platería española en el siglo XIX...», p. 9, i a «Primera aproximación...», p. 197.

7. Ada Marshall Johnson, *Op. Cit.*, p. 20.

8. Biblioteca de Catalunya (B.C.), Fons de La Junta de Comerç, Vol. 7, *Libro de Acuerdos 1.778-1.779*, pp. 128-129.

9. *Ibidem*, pp. 142-143.

10. *Ibidem*, p. 145.

11. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 6, *Libro de Acuerdos 1.776-1.777*, p. 95, p. 344, y p. 384.

12. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 7, *Libro de Acuerdos, 1.778-1.779*, pp. 277-278.

13. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 8, *Libro de Acuerdos 1.780-1.781*, p. 163.

14. *Ibidem*, p. 188.

trabajado una caja de oro para el Sr. Dn. Joseph Franco de Durán, que presentada a su Magd. ha sido de su Rl. aprobación, de la Rl. Junta General de Comercio, y de la Rl. Sociedad de la Corte, y del aplauso de muchos Sres. de distinción, que presenciaron varias veces el trabajo (...) y que se compone de mil quatro y ocho piezas de otros diferentes colores (...)».¹⁵

Poc després, el 8 de novembre del mateix any, Gaità Faralt exposa a la Junta que ha donat fi al model de la màquina i demana permís per retornar a Barcelona.¹⁶ El 29 de novembre la Junta hi accedeix després d'haver acusat recepció dels elogis que Antonio Martínez feia del pensionista.

De tornada a Barcelona, Gaietà Faralt presenta a la Junta, el dia 21 de març de 1782 la Reial Cèdula expedida per la *Real Junta General de Comercio y Moneda del Reyno* el dia 29 de gener concedint-li facultat per a fabricar màquines d'argenteria i per a anomenar-se mestre.¹⁷

Serà l'1 d'agost de 1782 que Faralt recorrerà novament a la Junta de Comerç sol·licitant que li encarregui «(...) *construir las varias máquinas indispensables para el Fomento de una Fábrica de Alajas* [sic] (...)».¹⁸

La idea d'instal·lar a Barcelona una fàbrica dotada dels mitjans necessaris per a posar en pràctica els ensenyaments adquirits a l'*Escuela* de Martínez és exposada també el 9 de gener de 1783 pels altres dos deixebles catalans.¹⁹ Tanmateix, la Junta de Comerç, amb data 13 de febrer, comunica que està mancada dels recursos necessaris i que «(...) *no se halla, ni particular, ni compañía que quiera entrar en costear los gastos de hacer los Ynstrumentos, y Máquinas que se necesitan, q^o. segun las notas presentadas importan los primeros, siete mil seiscientos y ochenta y nueve Rea^s. de V^o.; y las segundas treintamil y quinientos Rea^s. (...)*».²⁰ La Junta, malgrat tot, accedeix en escrit del 10 d'abril a avançar-los alguna quantitat en les condicions i terminis que s'establissin.²¹

El dia 4 de setembre, la Junta Particular de Comerç de Barcelona tramet a Madrid els fons necessaris per al viatge de tornada de Josep Martí i Josep Rovira²² i el 2 d'octubre té coneixement, mitjançant l'Ordre de la *Junta General de Comercio y Moneda del Reyno*, que tant l'un com l'altre ja han acabat la seva estada a l'*Escuela* d'Antonio Martínez i «(...) *han conseguido les despachen títulos de Maestro en esta Arte (...)*».²³

Poc després, el 27 d'octubre, els antics pensionistes s'adrecen de nou a la Junta Particular de Comerç, tot manifestant el seu desig d'exercir a la Ciutat Comtal «(...) *estableciendo una Fábrica a imitación de la de sus Maestros; piden se sirva la Junta de ellos como le pareciere, y facilitarles los caudales necesarios para esta empresa en los términos que tuviere por conveniente*».²⁴

15. *Ibidem*, pp. 344-345.

16. *Ibidem*, p. 386.

17. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 9, *Libro de Acuerdos 1.782-1.783*, p. 49.

18. *Ibidem*, p. 111.

19. *Ibidem*, pp. 191-192.

20. *Ibidem*, p. 217.

21. *Ibidem*, p. 257.

22. *Ibidem*, p. 350.

23. *Ibidem*, p. 364.

24. *Ibidem*, pp. 385-386.

A aquest projecte, s'hi havia d'oposar rotundament el Col·legi d'Argenters de Barcelona que veia com perillava una de les seves més preuades prerrogatives: el monopoli en la concessió del títol de mestre argenter requerit per a exercir a la Ciutat.

En el Consell General del Col·legi d'Argenters de Barcelona celebrat el 29 de novembre del 1783, es llegeixen les Reials Cèdules expedides per Carles III a San Ildefonso amb data 1 de setembre a favor de Josep Martí i Josep Rovira.

Pel que fa a Josep Martí, la Reial Cèdula assenyalava que, després de la seva permanència a l'*Escuela de Plateria*, presenta la certificació d'Antonio Martínez i sol·licita «(...) se le despachase el título correspondiente. Y habiendose visto esta Instancia en mi Junta Genl. de Comercio y Moneda con lo que expresa la referida certificación del cuidado y aplicación con que este Discipulo se ha dedicado desde diez y nueve de Octubre de Mil Setecientos setenta y ocho, asi en el ejercicio del Dibuxo por lo que mereció tres premios de la Rl. Academia de Sn. Fernando como el gravado en fondo de troqueles de azero y Punzones de lo mismo en la de construir por sí solo con bastante delicadeza variedad de cinceles muy utiles y necesarios para el arte de Plateria, y asi mismo en la ejecución de obras de Similor Plata y Oro gravadas de bajo relieve sinceladas, engosnadas, y sacadas de fuego por sí solo, con mucho acierto de modo que logró el honor de presentarme; y a mis muy caros y Amados Hijos los Principes algunas obras de su mano, especialmte. una caja de oro de quatro charnelas, que sin verse alguna de ellas puede abrirse por qualquiera de sus quatro costados la qual constaba de mil quatrocientas piezas de oros en variedad de colores sobrepuestos para su adorno, y un Puño de Baston correspondiente a la Caja Cuyas obras merecieron mi Rl. Agrado, por lo que tube a bien se le dixera así al mencionado Marti con encargo especial de que continuase seguro de mi Rl. aceptación: Por todo lo qual y habiendose empleado tambien este Alumno en su instrucción con tal aplicación y aprovechamiento que por sí solo consiguió dar a luz muchísimas obras de Espadines, Caxas, Alfileteros y Puños de Baston de oro a imitación de los de Paris y Londres con la prerrogativa de ser empezados y concluidos por su mano (...).»²⁵

Finalment, se li concedia el títol de mestre perquè «(...) pueda ejercer estas Artes y Herramientas que pertenescan al de la Plateria en Barcelona o donde le conviniere sin que se le ponga embarazo alguno en ello, ni en que se titule Maestro dirigiendo los Mancebos o Aprendices que tuviere (...).»²⁶

Respecte a la petició presentada per Josep Rovira, s'indica que «(...) habiendose visto esta instancia en mi Junta Genl. de Comercio y Moneda con lo que expresa la referida certificación del cuidado y aplicación con este Discipulo se ha dedicado no obstante la poca salud que ha disfrutado desde que vino a Madrid al limado, soldaduras ajustes y engoznados de caxas para tabaco, puños de Bastón, Alfileteros, Broches, Hebillas, Espadines y otras Alajas a la construcción de algunas obras que mereció se me presentasen (...).»²⁷ i finalment acaba amb

25. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (A.H.P.B.). Notari: Joan Prats Cabrer, *Secundus liber deliberationum 1.780-1.785*, fol. 242 r. i v.

26. *Ibidem*, fol. 243 r.

27. *Ibidem*, fol. 243 v.

els mateixos termes que en el cas de Josep Martí i se li atorga el títol reclamat.

Amb tot, el Col·legi pren la decisió en aquesta reunió d'interposar els recursos que calguin i d'oposar-s'hi amb tots els mitjans al seu abast fins al punt que arriba a intervenir-hi el Col·legi de Madrid emetent un informe favorable a les tesis del de Barcelona.²⁸ Però l'enfrontament amb els antics deixebles de Martinez no acaba aquí, com veurem.

Poc temps, però, va durar l'harmonia entre els mateixos interessats. En comunicació de l'1 de desembre de 1783, Josep Rovira i Gaietà Faralt exposen a la Junta de Comerç la impossibilitat d'arribar a un acord amb Josep Martí pel que fa a la forma i als terminis en què «(...) reintegrarian los caudales que les adelantare para el establecimiento de la fabrica de Platería en esta Ciudad; han comprendido que dho. Marti procura huir el cuerpo de toda obligación, dexando entender deseos de trabajar por si solo como ya lo ha principiado, contra lo convenido vervalmente entre los tres (...)».²⁹

A aquestes acusacions, hi respon el propi Martí, el 4 del mateix mes al·legant la seva disposició a treballar allà on li indiqui la Junta, sempre que amb això pugui mantenir la seva família, motiu pel qual treballa a casa seva davant la impossibilitat de fer front als terminis previstos per a la devolució de l'esmentat capital.³⁰

Al seu desig de treballar i d'establir-se pel seu compte, el Col·legi d'Argenters de Barcelona hi oposa una ferma resistència. Ja amb data de l'1 de desembre, Josep Martí comunica a la Junta de Comerç la negativa del contrast a marcar tres parells de sivelles que ell li havia presentat amb l'argument que desconeixia si la marca personal escollida per Martí podia ser decidida per ell mateix o bé si l'havia de determinar el propi Col·legi o la Junta de Comerç.³¹

La Junta de Comerç ordena que Martí li presenti a aprovació la marca que hagi escollit i, un cop aprovada, que el contrast li marqui les obres que li porti a comprovar. Malgrat això, el Col·legi inicia una interminable sèrie de recursos jurídics basant-se en els seus privilegis fins arribar a la *Junta General de Comercio y Moneda*, amb seu a la capital del Regne, on compta amb el suport, ja esmentat, del col·legi madrileny d'argenters.³²

Per la seva banda Josep Rovira, a pesar de l'abandó del seu antic condeixeble, prossegueix el seu projecte d'instal·lar a Barcelona un establiment dotat de les màquines imprescindibles per a poder aplicar les ensenyances rebudes de Martinez.

28. J. M. Cruz Valdovinos, «Primera aproximación...», p. 197.

29. B.C. Fons de la Junta de Comerç, Vol. 9, *Libro de Acuerdos 1.782-1.783*, pp. 399-400.

30. *Ibidem*, p. 407.

31. *Ibidem*, pp. 400-401.

32. A la reunió del Consell General del Col·legi d'Argenters de Barcelona on es llegiren les Cèdules expedides a Martí i Rovira, es prengué l'acord «(...) Que atès lo perjudici podria seguirse de semblants concessions als drets y prerrogatives del Collegi; Se facia present per part de ell al Rey Nostre Señor (Que Deu gue) y als superiors que sia menester tot lo que se estime conduent en los assumto; fent persó los recursos, memoriales, suplicas y demes convenient (...). (A.H.P.B.), Notari: Joan Prats Cabrer, *Secundus liber deliberationum 1.780-1.785*, fol. 244 v.

Aprofitant l'ajut ofert per la Junta, el 19 d'abril li prega que «(...) se sirva adelantarle mil libras a saber 500 li. dentro del término de quatro meses, y las restantes inmediatamente de tener plantadas las tres máquinas de estampar, calar y cilindros, ofreciendo devolver dhas. 1.000 li. dentro de seis años y en dos pagas iguales, ó en aquel tiempo que la Junta estimase conveniente dando por fiadores a su Padre y hermano (...)».³³ El 28 de Juny, la Junta accedeix a la seva petició i estableix que el reintegrament s'efectuï en cinc anys en lloc dels sis sol·licitats.³⁴

Amb aquest préstec, Rovira procedeix a importar de França una màquina filera d'acer fos i una altra anomenada Laminoir, totes dues procedents de Lió i embarcades a Marsella amb destinació a Barcelona, els costos de les quals, incloent-hi despeses de transport i d'altres, ascendiren a 619 lliures i 9 sous, segons factura presentada a la Junta el 24 de juny de 1785.³⁵ Rovira també fa un encàrrec al seu antic condeixeble Gaietà Faralt per tal que li construeixi una màquina de calar, l'import de la qual fou de 1.500 rals de billó segons la factura de data 2 d'octubre de 1.785.³⁶

L'èxit, tanmateix, no devia ser complet i Rovira no pot dur a terme la totalitat dels seus plans. Així ho reconeix el 26 de novembre del 1789 quan, en vèncer el termini de devolució del préstec, indica que ha adquirit tres màquines per una suma total de 762 lliures, 18 sous i 6 diners, havent-se limitat a prendre només cinc-centes lliures i havent renunciat a les altres cinc-centes perquè, segons les seves pròpies paraules, «(...) no ha podido conseguir los adelantamientos, que esperaba respeto, que su profesión queriendo dar una maior extencion necesita de fuertes caudales, y la falta de ellos le hizo desistir dejando de pedir a V.S. las otras quinientas libras para emplearlas en otras maquinas porque le habría sido más dificultoso el debolverlas (...)».³⁷ Acaba, doncs, demanant un ajornament en la devolució d'aquestes cinc-centes lliures per uns altres cinc anys, a la qual cosa accedeix la Junta el 21 de gener de 1790.³⁸

No devia ser fàcil per a Josep Rovira de treballar pel seu compte a jutjar pel que havia succeït entre el seu company Josep Martí i el Col·legi d'Argenters de Barcelona. És així com el dia 21 d'abril de 1785 s'adreça a la Junta de Comerç i li exposa que «(...) presenta la marca, de que ha resuelto usar en las piezas que fabrica en su obrador; pidiendo se sirva la Junta mandar pasarla al Colegio de Plateros paraqe. con ella conosca las obras que sean trabajadas por el Subte., con orden de que presentandolas a su contraste, y siendo de ley las marquen sus oficiales, satisfechos los Derechos que pagan los Plateros Maestros de dho. Colegio, que ofrece pagar. Y visto igualmente lo que igual caso ocurrió entre Jph. Martí y el mismo Colegio (...)».³⁹

33. Institut Municipal d'Història de Barcelona (I.M.H.B.), Sal Doltra. Junta de Comerç, Vol. 7, fol. 53.

34. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 10, *Libro de Acuerdos 1.784-1.785*, p. 91.

35. I.M.H.B., Sala Doltra. Junta de Comerç, Vol. 7, fol. 48 r.

36. *Ibidem*, fol. 47 r.

37. *Ibidem*, fol. 46 r. i v.

38. *Ibidem*, fol. 44 r.

39. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 10, *Libro de Acuerdos 1.784-1.785*, p. 284.

En resposta a aquesta sol·licitud, la *Junta General* amb seu a Madrid, per consulta de la de Barcelona, ordena el dia 28 de març de 1786 que «(...) *los Discípulos de la Escuela de D^o Antonio Martínez, no estan esentos por serlo, de alistarse en los Colegios de Plateros de los Pueblos en donde despues de aprobados por el mismo Martínez, y declarados Maestros por la Junta, quieran establecerse, y que por consiguiente, debe practicarlo así Josef Rovira, siguiendo el exemplo de su Compañero Josef Martí (...).*»⁴⁰

Ens consta, en efecte, que els dos antics deixebles catalans de Martínez van abonar una quantitat com a pagament per la seva agregació al Col·legi d'Argenters de Barcelona i van passar a formar-ne part amb plenitud de drets com la resta dels membres.

És així com Josep Martí paga el 22 de març del 1784 trenta lliures a compte d'un total de cent quaranta i va abonant successius terminis anuals fins a saldar el compte el 1788. Per la seva banda, Josep Rovira efectua el pagament de les cent quaranta lliures el 3 de maig del 1786.⁴¹

Un cop integrats al Col·legi barceloní, fan ús d'una prerrogativa que tenien els mestres argenters que hi pertanyien, que era de prendre al seu càrrec tant aprendents com fadrins per a treballar als seus obradors.

En aquest terreny, sabem que Josep Rovira pren el 5 de novembre del 1794 com a aprenent Francesc Dapelo; el 15 de novembre de 1800, Francesc Arumí; el 8 d'abril de 1806, Josep Anton Roca i el 5 de gener de 1807, Anton Consol. Quant als fadrins, sabem que el 1789 juren com a tals dos estrangers, Joan Moquel o Moguel, oriünd de Gènova, i Pedro Alexandro Vertale que treballen a casa de Josep Rovira.⁴²

Josep Martí, per la seva banda, pren el 5 de novembre de 1786 Ramon Bosch; el 26 d'abril del 1796, Ramon Pobert; l'1 de novembre del 1802, Nicolau Rossell; l'1 de març del 1807, Domènec Pasqual i el 21 d'abril del 1824, Joan Pau Carbonell.⁴³

Finalment, sabem que a principis del segle passat, concretament el 1817, tots dos artifexs desenrotllaven la seva activitat a Barcelona amb obradors propis. Josep Martí el tenia al carrer Ample i Josep Rovira al carrer Boters.⁴⁴

Amb aquesta notícia conclou la informació documental que posseïm sobre l'activitat d'aquests dos argenters barcelonins. Podem indicar a més, però, que coneixem una dotzena de peces que duen les seves marques; concretament set realitzades per Martí i cinc per Rovira. Es tracta d'un conjunt de peces de caràcter civil, totes inèdites tret d'una, i pertanyents totes a diverses col·leccions privades.

Respecte al marcatge, hem d'assenyalar que la marca J./MARTÍ reproduïda a la figura núm. 1 ha estat habitualment considerada com l'única marca utilit-

40. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 11, *Libro de Acuerdos 1.786-1.787*, p. 50.

41. Armari del Gremi d'Argenters de Barcelona, *Llibre de Clavari*, fol. 187 v.- 188 r. i 201 v.

42. Armari del Gremi d'Argenters de Barcelona, *Llibre d'Aprenents*, sense foliar.

43. *Ibidem*.

44. I.M.B.H. Catastre personal de l'any 1817.

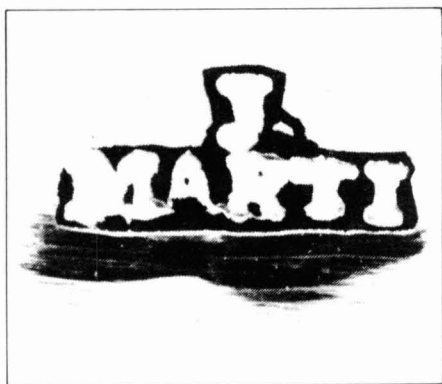

Figura 1. Marca personal de Josep Martí.

Figura 2. Marca personal de Josep Rovira.

zada per Josep Martí. No obstant això, tenim constància documental que abans del seu ingrés al Col·legi d'Argenters de Barcelona utilitza, precisament en els tres parells de sivelles que, com hem vist, el contrast s'havia negat a marcar, una M com a marca personal.⁴⁵ Suposem que, quan es compleix el que disposa la *Real Junta* per a la seva incorporació al Col·legi, comença llavors a utilitzar la marca descrita en primer lloc i que apareix a les peces estudiades. Per la seva banda, Josep Rovira usa la marca RO/VIRA reproduïda en la figura núm. 2.

Del conjunt, destaca una sèrie de candelers (figures 3 a 6) de gran homogeneïtat per la seva semblança tipològica i estructural i també per la similar decoració que porten. Es tracta, doncs, del mateix model, compost d'una dolla, amb platet llis i pla —quan hi és—, formada per un cos cilíndric acabat en forma semiesfèrica; la segueix un petit coll que dóna pas al fust format per una zona cilíndrica curta entre motlures i una altra zona que, segons els casos, té forma de frust piramidal dotzavat o de tronc de con, invertit i allargat. El peu, que és circular, s'inicia en forma troncocònica, es desplega sobre una superfície plana lleugerament endinsada i acaba, després d'una zona de perfil còncau, en una vora de suau talús. Estan decorats amb rengleres de fulles a la zona semiesfèrica de la dolla —tret d'un cas—, a la part inferior del fust i a la superior del peu; en un cas, també a la zona còncaua del mateix peu.

45. B.C., Fons de la Junta de Comerç, Vol. 9, *Libro de Acuerdos 1.782-1.783*, pp. 400-401.

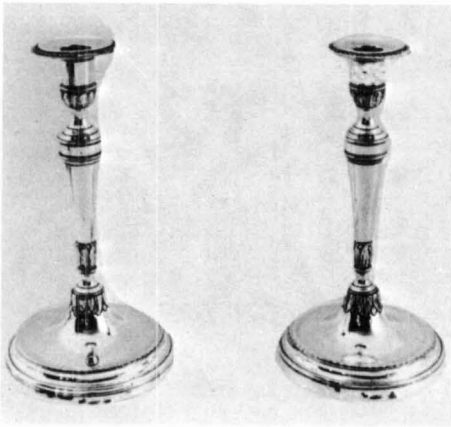

Figura 3. *Parella de candelers*. Josep Martí. 1793 aprox.

Figura 4. *Parella de candelers*. Josep Martí. 1795 aprox.

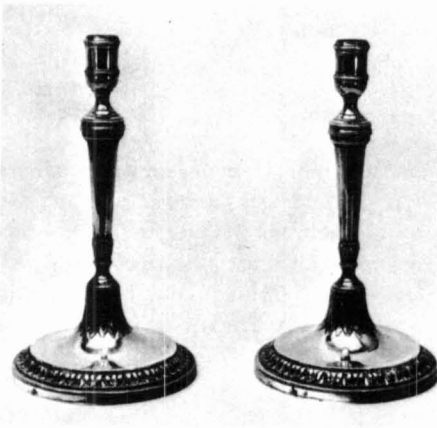

Figura 5. *Parella de candelers*. Josep Martí. Entre 1797 i 1816 aprox.

Figura 6. *Parella de candelers*. Josep Rovira. 1799 aprox.

Tres parelles d'aquests candelers van ser realitzades per Josep Martí (figures 3, 4 i 5) i amb les precaucions que fan al cas, derivades del peculiar sistema de marcatge emprat a Barcelona, podem datar-les, de forma sempre aproximada i provisional, els anys 1793, 1795 i entre 1797 i 1816 respectivament. La quarta i darrera parella (figura 6) fou executada per Josep Rovira i podem datar-la el 1799.

Les diferències, com pot apreciar-se fàcilment, entre aquesta última parella i les anteriors de Josep Martí són mínimes. En la nostra opinió, no es tracta tant d'una influència d'aquest sobre Rovira com, més aviat, d'un coneixement del mo-

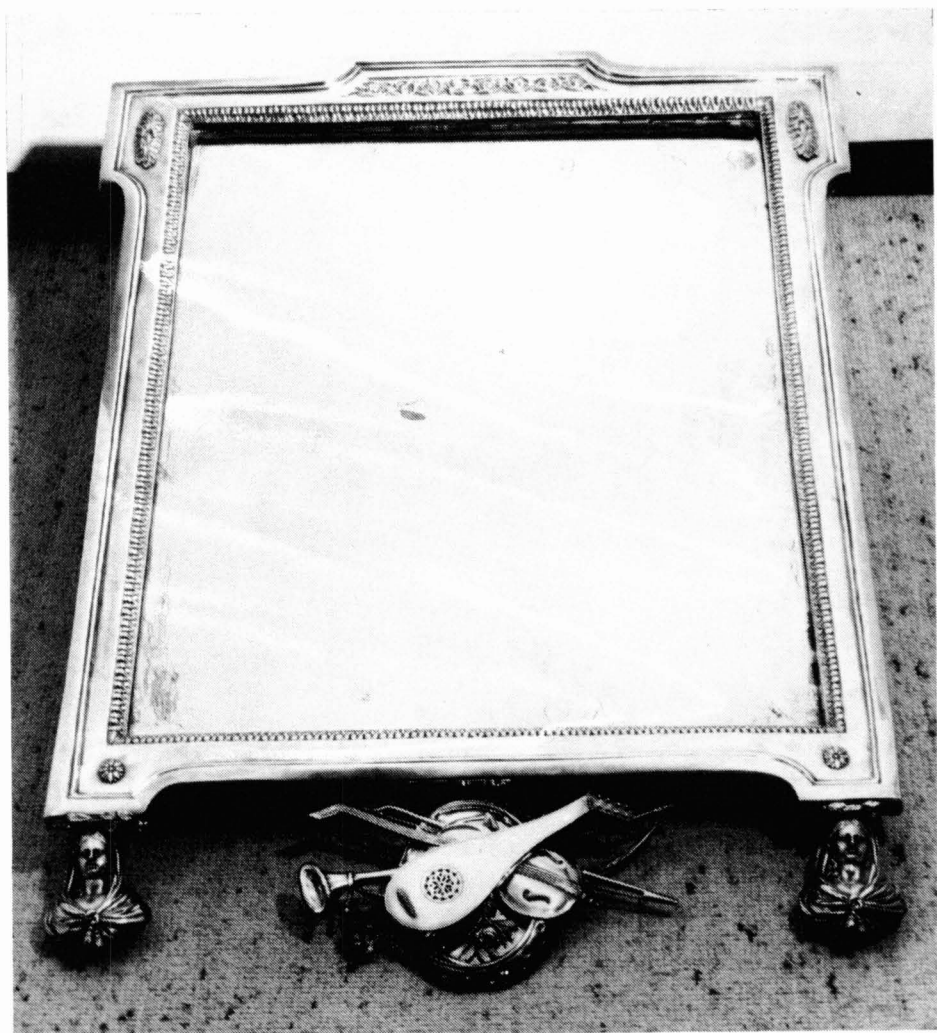

Figura 7. *Marc de mirall*. Josep Martí. Entre 1788 i 1805 aprox.

del per part dels dos, encara que no tenim constància que aquest existeixi en altres centres argenters espanyols ni tan sols en l'obra coneguda fins ara d'Antonio Martínez. Sí que en coneixem, en canvi, l'arrelament i posterior expansió entre altres mestres barcelonins, com per exemple una parella realitzada per Nicolau Rossell — que havia estat aprenent de Josep Martí— datable el 1816.

Malgrat tot el que hem exposat fins ara, no podem descartar completament la influència directa de Martínez perquè podria tractar-se d'un cas semblant al descrit pel professor Cruz Valdovinos quan assenyalava que «(...) Martínez debí realitzar candeleros de forma de columna, es decir con vástago cilíndrico y me-

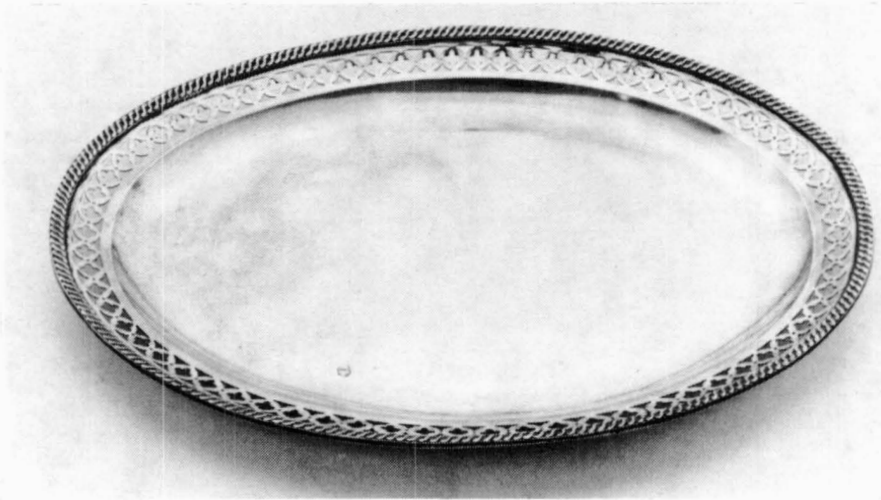

Figura 8. *Safata*. Josep Martí. 1795 aprox.

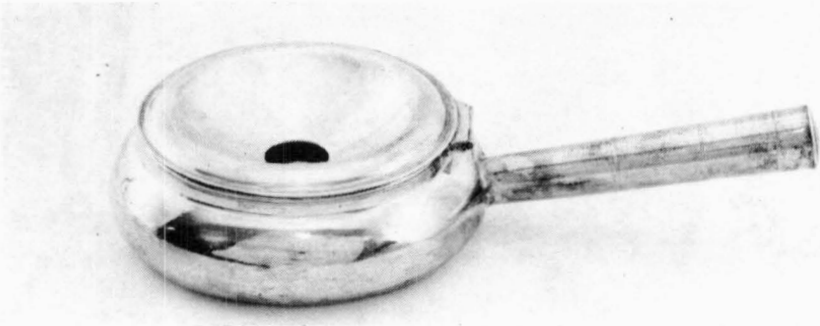

Figura 9. *Escopidora*. Josep Martí. Entre 1817 i 1824 aprox.

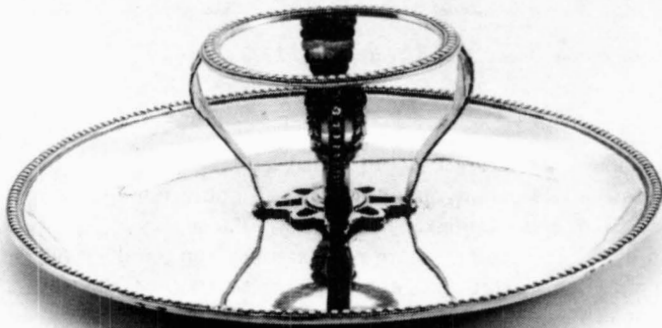

Figura 10. *Marcelina*. Josep Martí. Primer terç del segle XIX.

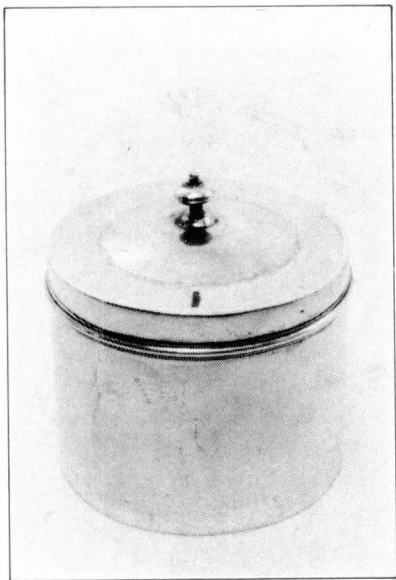

Figura 11. *Tinter d'escrivania*. Josep Rovira. Entre 1790 i 1796 aprox.

Figura 12. *Saler*. Josep Rovira. Entre 1788 i 1805.

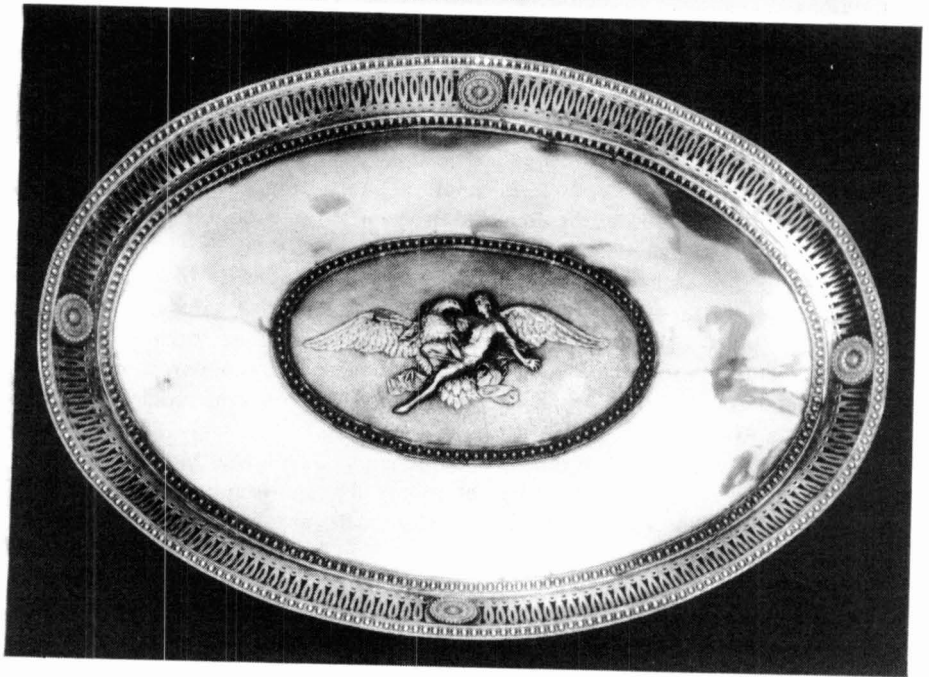
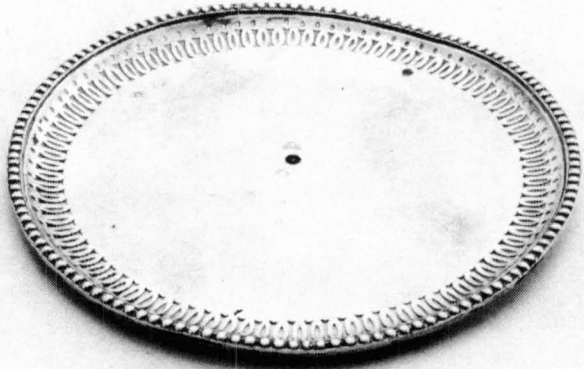
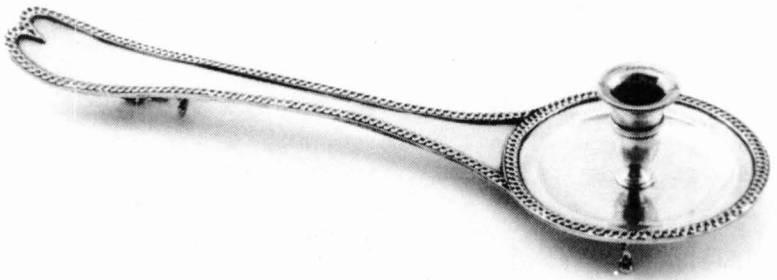
*chero en forma de capitel a la manera inglesa; si bien no conocemos ningún ejemplar con su marca si los hay realizados por sus discípulos catalanes Rovira i Martí».*⁴⁶

En qualsevol cas, la influència estilística de Martínez és evident, tal com ho va indicar Maria Teresa Maldonado en referir-se a la parella de candelers reproduïts a la figura 4 i al seu autor Josep Martí com a «un argenter format en l'estil neoclàssic que s'estava desenrotllant i difonent des de la *Real Fábrica* i, sens dubte, és dels que assimilà amb més profit les ensenyances de Martínez. La seva mestria es manifesta en aquesta parella de candelers, on ja s'observa plenament el domini de Martí sobre les formes purament neoclàssiques, geomètriques i lli-ses, perfectament proporcionades i de gran bellesa. La decoració encunyada, sense gairebé relleu, amb motius vegetals estilitzats s'inscriu igualment dins la línia neoclàssica».⁴⁷

De les altres peces, quatre foren executades per Josep Martí i les altres quatre ho foren per Josep Rovira. Pertanyen al primer el marc de mirall (figura 7), data-ble entre 1788 i 1805; una safata de 1795 (figura 8); una escopidora d'entre 1817

46. J. M. Cruz Valdovinos, «Primera aproximación...», p. 200.

47. M. T. Maldonado i A. Montuenga, *Plata espanyola des del segle XV al XIX*, Barcelona, Sala d'art Daedalus, 1979, p. 57.

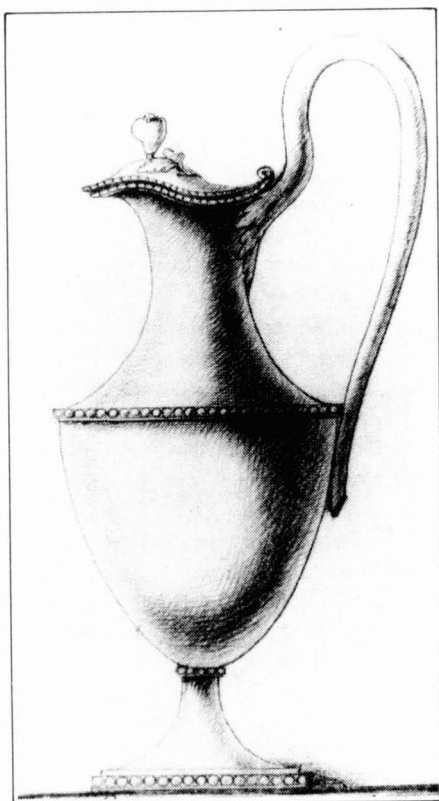

Figura 16. «Passantia» de Francesc Llorens. Museu d'Història de la Ciutat, Barcelona.

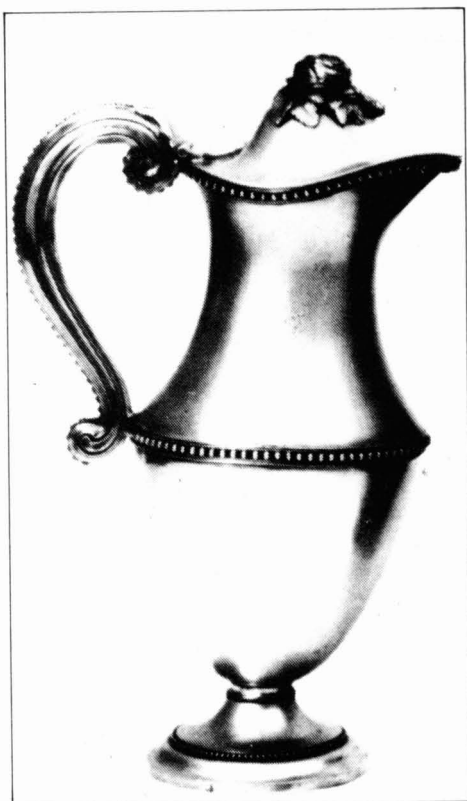

Figura 17. Gerro. Antonio Martínez. 1786. Subhastat a «Sotheby's», Londres, 11 de juliol de 1985.

i 1824 (figura 9) i, finalment, una marcel·lina realitzada en el primer terç del segle XIX (figura 10).

De totes elles, destaca, sense cap mena de dubtes, el marc de mirall de forma rectangular. A la part interior hi ha una fina renglera de fulles formant un talús, a la qual segueix una zona llisa que, a la part superior, té un acabament central decorat amb roleus vegetals i dos sortints laterals ornats amb sengles motius vegetals ovalats. A la part inferior, apareixen, als dos costats, dues rosetes. Una doble motllura llisa ressegueix tot el contorn. Dos busts de cariàtides i un motiu amb instruments musicals rematen la part inferior.

Figura 13. *Palmatòria*. Josep Rovira. Entre 1797 i 1816.

Figura 14. *Plat de marcel·lina*. Josep Rovira. Primer terç del segle XIX.

Figura 15. *Sotacopa*. Antonio Martínez. 1787.

Per la seva banda, Josep Rovira obrà el tinter d'escripcia datable entre 1790 i 1796 (figura 11), el saler d'entre 1788 i 1805 (figura 12), la palmatòria d'entre 1797 i 1816 (figura 13) i el plat de marcel·lina realitzat durant el primer terç del segle XIX (figura 14).

Obviament, resulta difícil treure conclusions d'un nombre tan reduït d'obres i de característiques tan desiguals com les que aquí reproduïm. Tanmateix, serà bo, encara que sigui de manera provisional, de fer algunes observacions que, de segur, futures investigacions podran modificar substancialment.

Les obres estudiades sembla que confirmen una certa superioritat de Josep Martí sobre el seu antic condeixeble. És clar que un coneixement més ampli de la producció d'ambdós pot fer variar sensiblement aquesta apreciació, basada en la més gran ambició i en la millor resolució de les peces obrades per Martí.

No sembla que existeixi, pel que hem vist fins enguany, mimetisme entre els models utilitzats per Martínez i els emprats tant per Josep Martí com per Josep Rovira. És, doncs, relativament senzill de diferenciar una obra d'aquests d'una feta pel seu mestre, donada l'originalitat formal assolida per aquests artistes barcelonins.

Hi ha, però, una clara influència de Martínez sobre ells en la utilització d'elements decoratius i motius ornamentals característics d'aquest. Així, per exemple, l'emperlat que apareix al plat de marcel·lina (figura 14) i al saler (figura 12), realitzats per Rovira, i a la marcel·lina de Martí (figura 10) és un motiu que pot veure's freqüentment a la producció de Martínez. Quelcom semblant s'esdevé amb l'orla que decora la vora exterior de la palmatòria de Rovira (figura 13) i la safata de Martí (figura 8). Fins i tot, és molt propi de Martínez el gust per la utilització de superfícies planes i llises, mancades de decoració, com és el cas de l'escopidora de Martí (figura 9) i el tinter d'escripcia de Rovira (figura 11).

En gran mesura, l'ús d'aquests motius decoratius va ser conseqüència directa de l'aplicació de la nova maquinària introduïda per Martínez. És així que, gràcies a la màquina caladora, es realitzà tant l'orla que apareix al plat de marcel·lina (figura 14) obrat per Rovira com l'emprada pel mateix Martínez, molt similar a aquesta, en la realització d'un sotacopa datat el 1787 (figura 15).

No estem encara en condicions de poder avaluar la influència que Martínez va tenir, a través dels seus deixebles catalans, en la plata realitzada a Barcelona en els darrers anys del segle XVIII i primers del XIX. És evident que els motius decoratius esmentats suara van tenir una gran difusió entre els argenters barcelonins i apareixen, relativament sovint, en obres d'aquesta època. En qualsevol cas, sospitem que la influència fou molt profunda.

Coneixem pel cap baix dos casos que semblen demostrar-la. Es tracta de la passantia de Ramon Bosch, efectuada el 16 d'agost de 1803 i la de Francesc Llorens, realitzada el 31 de desembre del mateix any.⁴⁸ L'especialista britànic Charles Oman destacà, en publicar-les, el fet que tant l'escripcia que surt dibuixada

48. Museu d'Història de la Ciutat. *Llibre de passanties*. La de Ramon Bosch és la número 1.594, que correspon al 346 del volum V i la de Francesc Llorens la número 1.603, volum V, número 355.

per Bosch com el gerro elaborat per Llorens s'inspiren clarament en models anglesos.⁴⁹

Com ja hem dit, Ramon Bosch va ser aprenent de Josep Martí i sembla evident que, si comparem el gerro dissenyat per Llorens (figura 16) amb el de Martínez datat el 1786 (figura 17), la similitud entre ambdues obres és notable. Només són dues mostres, però certament no devien ser les úniques.

Manuel Trallero
Llicenciat en Història
de l'Art per la U. A. B.

49. Charles Oman, «English influence in Spanish Silver», *Apollo*, Vol. LXXIX, 1964, núm. 23, pp. 51-53.